

Borsodi L. László

A MEGSEJTETT MINTA VAGY ANNAK A VISSZÁJA

- Páll Lajos: A csodák házában¹ -

A bibliai bolond homokra, az okos sziklára építi házát, és az Úr az, aki mindkettőt minősíti - bolond, aki magában bizik, bölcs, aki az Úrban. Mi legyen azonban a harmadikkal, a költővel? Besorolható-e egyik vagy másik kategóriába, egyáltalán: kategorizálható-e ő, aki szavakra épít, kökemény, biztos szavakra? Az Úrban bízna - hiszen megszólítja, beszél hozzá -, de a Biblia erkölcsi kategóriái működésképtelenek Páll Lajos költői világában, mert az alkotás pozitívuma, a szavakból való építés folyamata valami eleve adottat, örök visszatérőt rögzít: „Mindig új verset, mindig ugyanarról, / hogy az Úr alszik s az angyalnép horkol” (*Isméltés*). Az Úr tehát van, s ez jó, csak alszik, s ha nem, hát vigyázása is kétséges, aggodalomra ad okot: „Az Úr oson utánad a keskeny / pallón, s remeg, hogy mégse nevensen, / inkább fojlódik (...) // Magasztos, de nevetséges vég lett” (*Újjászületés*).

Ha ennek ellenére - vagy ezzel a körülménnyel együtt - valami nem mindennapi *A csodák házában*, akkor az az én ereje, erkölcsi tartása, szellemi energiája: a képesség és készség arra, hogy szembenézzen önmagával, mulandóságával, és szépnek lássa, szépnek nevezze azt, ami porból és hamuból épült, ami porrá és hamuvá válik:

„Az öregség nem hatvan év után,
korábban kezdi építeni házát,
díszes hölgy volt, udvaromon járt át,
vagy csak könnyű por a szűnyogszítán.”

(*A csodák házában*)

Ha az Úr távlatából, vagyis az én által az Úr (transzcendens?) perspektívájaként kialakított nézőpontból nevetséges, kisszerű is az ember sorsa, az a halandó énnel csoda, amely a Páll Lajos-i versvilágban nem rendkívülit, a hétköznapi valóság feletti irracionálist jelent, hanem a belakott és lezárulóban levő lét és költészet újra megtapasztalásának szépségét. A mulandóságot szépnek lát(tat)ó szemlélet bölcs

1 Csikszereda, 2007, Pallas-Akadémia Könyvkiadó.

(„bölcs lettem, ki semmire nem felel” – *A csodák házában*), rezignált („Ha meghalok, hát meghalok” – *Farsangi vers*), számvető és létösszegező költői magatartást feltételez. A kötet címadó és egyben nyitó verse tanúsága szerint ezt a magatartást, versben létezés szerepek lehetőségében látja a beszélő. Megfogalmazódik a vágy a szerepcseré(ge-tés)re („csodák házában sok szerep elkel, / bár cserélhetnék egy napra bárkivel”), amely a véggel való közvetett, rezzenéstelen szembenézést tenné lehetővé. Ez a számvetés természetesen a vers, a költészet lehetőségeivel való szembenézést, a különféle költői regiszterek (még egyszeri) megszólaltatásának játékát is jelenti, jelenthetné.

Megítélésünk szerint ez a sokszínűség, az „egy napra” (egy versre, versenkénti megszólalásra) vonatkozó költői hang megsokszorozódása nem valósul meg az egyes szövegekben, vagyis a kötet szövegei nem válnak szerepversekké, nem beszélhetünk maszkversekről. Nem álarcos bál ez a kötet. Mindegyik költemény szövetén ugyanis ugyanaz a bölcs, a világ dolgait egységben látni akaró, lekerekítő, összegező hang üt át. Még a *Farsangi vers* is szomorú szólamokat penget: „amit nem értem meg, / nem lesz érdemem, / csak létem volt a kényszerem.”

A fenti megállapítás kétirányú olvasatot enged meg. Egyrészt azt feltételezhetjük, hogy ez a vágy, a szerepcsere iránti óhaj nem sikerült, és ez a költői játék kudarcot vallott, a könyv pedig nem azt adja, amit ígér. Ezzel szemben azt is feltételezhetjük – s ezt tartjuk valószínűbbnek, többféle végig gondolásra lehetőséget adóan –, hogy a választott költői attitűd és a szerepjátszás, szerepcsere eleve kizárják egymást (még egyetlen versen belül is), és ennek a tudatos költői játéknak lehetünk tanúi. Eszerint Páll Lajos kötetének hangja egységes, koherens, monologikus.

A létösszegező, számvető jellegű beszédmódot jelölik ki a cikluscímek (*Akik elhagytak, Fölhagyni a várost, Az agyag dicsérete, Ne emlékezz!*), amelyek meghatározzák az egymást követő versek hangulati ívét, egymáshoz képest való elrendeződésüket. Összeolvassa a cikluscímeket és azok mentén a költeményeket, az én magára maradottságának („mert volt-e célja ha nem több is veled, / annyi csak, hogy ejtsen új sebeket” – *Akik elhagytak*), világba vetettségének („Mióta rám csattant a vasajtós szín, / fényszötte világom végleg odavan” – *Csillag nélkül*), világban való helyt nem találásának („Én ezt a várost rég csak álmodom. / Valaki elrejtette jobbik felét” – *Szeptemberi dél*), forma és

szellem tragikus egymásra utaltságának, végső soron az emberi sors kilátástalanságának („Szellem, az agyag s a tűz, ha egyszer formát / öltött, már vissza nem fordíthatja semmi” – *Az agyag dicsérete*) és az erről való beszéd, az erre való emlékezés fájó hiábavalóságának, lehetetlenségének („Ne emlékezz, ne emlékezz, / nem is ért a kéz a kézhez” – *Ne emlékezz*) lírai tapasztalata fogalmazódik meg a kötetben.

Ugyanennek az egységes lírai hangnak rendelődnek alá, a számvető, létösszegező költői regiszter szólamát erősítik a több vers elején is olvasható mottók, vagy megfordítva: ezek az idegen szövegek adják a koherens szólamot az egyes verseken belül és az opusok egymáshoz való viszonyában is, amelyekre mintegy „ráíródtak” a Páll Lajos-féle alkotások. Az idézetek kiválasztásában a költő jó érzéke, mesterségbeli tudása érhető tetten. A mottók sokfélesége (vannak Shakespeare-től, Rilkrétől, André Frenaud-tól, Baudelaire-től, Rimbaud-tól, Nemes Nagy Ágnestől, Faludy Györgytől, Ismeretlen költőtől és másoktól) és az ajánlások változatossága (olvashatunk Juhász Gyula, Bethlen Kata emlékére vagy éppen Ilia Mihálynak ajánlott szövegeket) arra enged következtetni – s ezt a szövegek többszöri elolvasása is igazolja –, hogy a Páll Lajos-vers úgy válik a lét- és költészet-összegezés megszólaltatójává, hogy teret enged az egységes hang koherenciáján belül a különböző költői variációkat lehetővé tevő játéknak, a különböző szövegek közötti párbeszédnek, s közben beágyazódik abba a gazdag szellemi összefüggésrendszerbe, amit a költészet jelent, és amelyet maga is gazdagít. A Páll Lajos-i számvetés úgy szilárd és személyes, úgy teljes, hogy nem elszigetelt: nyitott mindenre, ami e költői számvetést egyetemessé, egy tágabb irodalmi intertextuális hálóban értelmezhetővé teszi. (Jó példa erre a *Suttogva* című vers, amelyben az egyéni dráma Babits *Balázsolás* című költeménye révén tágabb összefüggésekbe kerül.)

A kötött formák feszegetése szintén beírja a kötet verseit egy olyan kulturális kontextusba, egy olyan forma- és szöveg-hagyományba, amely kapcsolatot keres az emberi lét, a történelem célját és értelmét kereső nagy költészetekkel, lírai számvetésekkel (például – hogy csak a kötetben belüli utalásrendszerrel maradjunk – Shakespeare szonettjeivel, József Attila kései költészetével, Nemes Nagy Ágnes gondolati verseivel). A formák fegyelme összhangban van azzal a hittel és költői, emberi magatartással, amely ott zeng minden szövegben: „most kék az ég,

még kékebbre festem, / hadd maradjon nyomom feddhetetlen" (*Nem fogok*).

Az már más kérdés, hogy miként jön létre a forma fegyelme: gyakran e kötöttségnek az az ára, hogy a bonyolult szó- és mondatrend, az inverziók, a be- és utólagos hozzátoldások következtében a nyelvezet nehézkessé, legalábbis nehezen olvashatóvá válik. Ezért a szövegek többszöri újraolvasást igényelnek, s ha ezek az értelmező újraolvasások sikeresek, sok esetben módosul a fenti megállapítás, mert rájövünk arra, hogy a világot, önmagát, az Úr viszonyulását, a forma-teremtés-szellem kapcsolatát interpretáló tudat küszködése ez, amely a nyelv görcsösségében (?), a klasszicizálásra való hajlamban (?), a szentenciózus megfogalmazásokra való törekvésben is megképződik: „Örülj, Uram, még egy győzelemhez / foghíjas sor lassan így telik be, / hát kellett az irgalmatos mezhez / teremtesed művét hagyni félbe” (*Ne akard...*); „Hol úgy leled meg a boldog formát, / Mit egy árnyék óv, de könnybe formált, / Mint sejtést, mi tudaton szól át, / S nem több téren bolygó könnyű sálnál” (*A torzó*); „Hogy a métrést megfuttatják / mindenkin, rá számíthattok, / az méret meg, mit kiálltok, / s ott marad a védtelen ág” (*Az erdő rémei*).²

Az ítéletszerű, végletekig lecsiszolt kijelentéseket tagoló értelmezői tudatmozgás fontos megnyilvánulása a képekben való látás, láttatás. A festő és költő Páll Lajos mindegyik kötetének borítóján és belső lapjain (is) ott vannak festményei, ezzel mintegy kép és szöveg, költő- és festőlet szétválaszthatatlanságát hangsúlyozva. *A csodák házában* című könyv mintha szakítana ezzel a hagyománnyal: sem a borítón, sem a versek között nincsenek festmények; a fehér borítón fekete betűkkel csupán a szerző neve, a kötet címe és a kiadó neve áll, a

2 Van még egy tényező, amely e versek közül jó néhányának (*Aranyút veszi...*; *Kolozsvári parkban*; *Diófám alatt*; *Ne sírj...*; *A rét*; *Szép is a...*; *Sötét január*; *Dél van*; *Egy üzenetre*; *Ne emlékezz*; a példákat még lehetne sorolni) megnehezíti az olvasását, vagy értelmezhetetlenné teszi azokat. Ez pedig nem más, mint a vesszők és helyenként a pontok, felkiáltójelek hibás elhelyezése vagy azok elhagyása. Kérdés, hogy a versek mindegyikében központozással élő Páll Lajos tette-e úgy ki tévesen vagy hagyta el némely alkotásban az írásjeleket, hogy azok helyenként értelemzavaróak és akasztják az adott szövegek olvasását (nehezen lehet elhinni ugyanis, hogy tudatos eljárásról lenne szó, nem következik a szövegekből, azok megformáltságából), vagy a szerkesztő mulasztása, hogy egy kétségtelenül értékes poétikát megmutató kötetben ilyen előfordulhat. Az viszont mindenképpen bántó szerkesztői hiba, hogy a *Kívénült...* című vers mottójának szerzőjeként *Rimbaud* helyett *Rimbaud-t* írnak, a *Kísért...* című költemény elején pedig *Baudelaire* helyett *Boudlaire* szerepel.

kötetben pedig „csak” szövegek olvashatók. Ez a szakítás azonban csak látszólagos. Tulajdonképpen hangsúlyeltolásról van szó: a szövegre, a meztelen szövegre irányítja a figyelmet, az ember mezítelenségével való szembenézésre, a szöveg(ben való)létre figyelmeztet, arra, hogy ebben a szövegvilágban csodák vannak, csodák, amelyek az olvasó tudatában válnak tapasztalattá, képekké, annyiféle képpé, ahány olvasói tudatműködés elindul. Gyönyörködhetünk bennük, személyessé tételükkel (mint egyébként minden irodalmi szöveg olvasása folyamán) önmagunkat gondolhatjuk végig, létünk reménytelenségét („Aki magát egyszer védtelenül hagyta, / S már nem elég az elfutó élete, / Hogy sebe helyét feledés fércelje, / Viseletén marad mindig felfakadva” – *Alvó aknák*), saját mulandóságunkkal vethetünk számot („Ide már soha nem csap be a tenger, / az ésszerű, langyos követ megérkezett” – *Ne engedd...*), kiszolgáltatottságunkat szemlélhetjük („Csak vársz a fenyegető ég alatt” – *Kik tudják...*). Szembesülhetünk azzal, hogy a csodavárás csak álmodozás, hogy a csoda bennünk van a teremtéstől fogva („O az a csoda, / mert a hanghullám átsiklik az agyon / és úgy él, mint vízjel a papírlapon, / hisz a teremtéssel került oda” – *Harang alatt*), és abban ragadható meg, hogy elképzelhetjük („Várhatnék szép havazást, / ráérőset, napig tartót, / rám csukná a menny az ajtót // míg a táj szebb ruhát vált, / mit a váró soha nem lát, / évre szólót, látnék csodát” – *Ha már azzal...*).

A kérdező, a rácsodálkozó olvasói magatartás részévé válhat e kötet értelmezése során, a csoda részét képezheti az is, hogy mégiscsak van Úr, aki megszólítható, akit minduntalan kérdez a versek beszélője:

„Szövik az angyalok,
szövik az ördögök,
szivárvány vergődik
bordaszálikák között.
Singgel méricskélő,
mit soha meg nem lát...
boldog Isten, kinek
mutattad a mintát?”

(*Szövik még*)

Ha a válasz megszületik, ha megsejtettünk valamit a „mintá”-ból vagy esetleg a visszajából, az (vers)életté csak bennünk válhat, általunk, és akkor a csoda végbement: a szavakba vetett hit sziklára épített ház, az olvasás, Páll Lajos kötetének értő olvasása pedig nem volt értelmetlen.